

İslam ve Psikoloji Açısından Sıla-i Rahmin Etkileri ve Eğitimsel Uygulamaları

Dr. Bâkur Gubarî Binab

Özet

Bu araştırmanın hedefi, sıla-i rahmin eğitimsel rolünün ve kişilerin ruhsal sağlığı üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Bu çalışmada kullanılan yöntem, İslâmî metinlerde ve psikoloji biliminde mevcut tarihin kelimeler vasıtasıyla incelenmesi ve içerik tahlili yöntemiyle değerlendirilmesidir. Bu alandaki araştırmaların incelenmesi için mevcut tarihlerin analitik incelenmesi yönteminden faydalanılmıştır.

Bu çalışmada dinî metinlerde ve psikolojik araştırmalarda sıla-i rahim kavramı, etkileri ve sonuçları incelenmiştir. İslâmî hadis metinlerinin incelenmesi bu ilişkilerin belli bir türünün üzerinde sıla-i rahim unvanıyla özel olarak durulduğunu ve kişilerin ruhsal sağlığı üzerindeki rolünden bahsedildiğini göstermektedir. İslâmî hadislerde sıla-i rahimin birçok faydaları zikredilmiştir. Bunlar arasında doğru davranışların öğrenilmesi, sosyal destek ve birlik ruhunun gelişmesi, insanî duyguların artması, akrabaların ruhsal sağlığına yardım etmesi ve yaşama bağlılığı artırması, ömrün uzaması, rızkın çoğalması, belaların defedilmesi, amellerin temizlenmesi ve mânevî ilerleme sayılabilir. Bilimsel psikoloji araştırmaları, dostlar ve akrabalarla tatmin edici ilişkilerin ve onları yâd etmenin mânevî faydalarının yanı sıra birçok ruhsal faydaları da olduğunu göstermektedir. Bunlar arasında sosyal destek alma, görsel öğrenme yoluyla sosyal becerilerin kazanılması ve uygun ilişkilerin kurulması, başkalarıyla doğru ilişkiler kurulması yoluyla davranışlara çekidüzen verilmesi sayılabilir. Sıla-i rahim ruhsal baskılar karşısında kişilerin direnme gücünü artırmakta ve kalp-damar hastalıklarının ve ruhsal hastalıkların azalmasını sağlamaktadır. Bu bulgular, bu çalışmada kişilerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgularla uyusmaktadır.

Giriş

Sıla-i rahim sosyal bir davranıştır. Bu yüzden kişiler yalnız olduklarında başkalarıyla iletişim kurma peşine düşerler. Bu davranış, başkalarıyla irtibatın ve onlarla samimi olmanın temel psikolojik bir ihtiyaç olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ihtiyaç, doğru yollardan giderildiğinde kişilerin kendilerindeki potansiyel kabiliyetlerini yeşertecekleri bir ortam hazırlar. Diğerleriyle insanî ve sıcak ilişkilerin gölgesinde kişiler, huzur ve mutluluk duyarlar ve gündelik zihinsel sıkıntılardan ve streslerden uzaklaşırlar. İslâm'a göre akrabalara bakış, değerli İlâhî nimetlere bakıştır ki aralarında ilişki olmaması nimetlere küfür sayılır. Soyun ve akrabalığın inkârı, Allah'a küfür mesabesinde (Meclisî, h.k.1413, c. 71, s. 138, 108. hadisin açıklamasında).

Sıla-i rahmin (akrabalarla ilişkinin) kesilmesi, olumsuz sonuçlarının ölümden önce muhakkak kişinin yakasına yapışacağı günahlardan biridir (a.g.e., s. 134, c. 104). Etkilerinden bazıları fakirlik, refahtan mahrum olma veya mal ve makamın kaybedilmesi (a.g.e., s. 91, 12. hadis), erken ölüm ve cennete girmemektir (a.g.e., s. 90, 9. hadis ve s. 91, 11. hadis). Allah katında sıla-i rahim o kadar önemlidir ki fâsıklar kendi akrabalarıyla iyi ilişkiler kurduklarında onlara birçok rızık bağışlamakta, muttaki olup da yakınlarıyla ilişkisini kesenleri ise büyük bir rızıktan mahrum bırakmaktadır. Resulullah (s.a.a.) da sıla-i rahimin bu sonucuna dikkat çekerek şöyle buyuruyor: “*Sıla-i rahimin fâsıklar üzerinde böyle bir etkisi varsa, muhakkak muttaki kişiler için de bu sonuç vardır.*” (a.g.e., s. 135, 88. hadis ve s. 138, 107. hadis).

Sıla-i rahim sosyal bir davranıştır. Bu yüzden kişiler yalnız olduklarında başkalarıyla iletişim kurma peşine düşerler. Bu davranış, başkalarıyla irtibatın ve onlarla samimi olmanın temel psikolojik bir ihtiyaç olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ihtiyaç, doğru yollardan giderildiğinde kişilerin kendilerindeki potansiyel kabiliyetlerini yeşertecekleri bir ortam hazırlar.

Bu yüzden Resulullah (s.a.a.), akrabalarınızdan biri kendi yakınlarıyla ilişkisini kesse de siz ilişkinizi kesmeyin şeklinde tavsiyede bulunmuştur (a.g.e., s. 138, 106. hadis) ve sizin bağınız, biraz uzun zaman olsa bile Allah'ın ona yardım etmesini ve ister istemez onun da yakınlarıyla ilişkiyi kesmekten vazgeçmesini sağlar diye buyurmuştur (a.g.e., s. 128, 91. hadis). Yine, sıla-i rahim için bir yıllık yolun kat edilmesi gerekse bile bunu yapınız, bu dindarlıktır diye buyurmuştur (a.g.e., s. 105, 68. hadis). Sıla-i rahim, akrabaların birbirleri üzerinde olan haklarıdır, ister Müslüman olsunlar, ister olmasınlar (a.g.e., 71. hadis, s. 131, 97. hadis).

Sıla-i rahim ihtiyacı elbette sadece ekonomik bir ihtiyaç değildir. Zengin de duygusal ihtiyacı, destek, muhabbet ve dostluk ihtiyacı için, ruhsal rahatsızlıklarını ve kaygısını uzaklaştırabilmek için kendi yakınlarına ve akrabalarına muhtaçtır. Bu yüzden yaşamda, akrabalarla dostane ve birliğe dayalı ilişkiler kurulması gereklidir. (Nehcu'l-Belağa, 23. hutbe, 8-10. bölüm).

Sıla-i rahimin büyük rolü ve önemi yüzünden Kur'ân-ı Kerim onu dinî farizalar arasında saymıştır (Nisa, 36. ayet). Birçok hadiste¹ ruhsal sağlık üzerindeki rolü ve önemine ilâveten sıla-i rahimin nasıl olması gerektiği de öğretilmiştir (Meclisî, h.k. 1413, c. 71, s. 88-139).

Sıla-i rahimin bireysel ve toplumsal düzeydeki birçok faydaları dolayısıyla Hacı Nasiruddin-i Tûsî (h.k. 597-672), sıla-i rahimin temelini akla ve nakle dayalı kabul etmiştir. Aklın, insanın kendi cinsinden oluşan büyük kalabalığın arasında kendisini tecrit etmesinin caiz olmadığına hükmettiğine inanmaktadır. Bunu insanın nefsanî erklerini zevale götüren ve onu dünyada ve ahirette hüsrana uğratan ruhbanlığın kısımlarından saymaktadır. Bu yüzden aklın hükmüne göre insan başkalarıyla irtibat kurmaya, bu irtibatın gölgesinde hayatını ahlâka ve mânevî yaşama uygun olarak sürdürmeye ve de maddî hacetlerini bu yolla gidermeye muhtaçtır. Bu irtibatın canlı tutulması akla göre zaruridir ama bütün ehemmiyetiyle beraber aklî zaruretin ikinci derecesinde yer almaktadır. Zira akıl, insanın diğer hemcinsleriyle irtibatının ehemmiyetini ve özelliğini beyandan ve kendisiyle akrabalığı olan kişilere katılarak bu irtibatı kurduktan sonra aslında bunu birinci dereceye yerleştirmektedir. Böylece geniş toplumsal ilişkilerin başlangıcında yerini almaktadır.

Hacı Tûsî, Kur'ân'ın ve hadisin sıla-i rahim yapılması üzerinde bir fazilet unvanıyla tekitlenmesini aklın hükmüne uygun bulmakta ve aklın ve naklin sıla-i rahimin fazileti üzerinde uyumlu bir şekilde durduğuna inanmaktadır (Muhıbbî, 1383, c. 1, s. 376).

Sıla-i rahim meselesinin ve insanların refahı, uyumu ve ruhsal sağlığı üzerindeki etkisinin niteliğinin incelenmesi, psikoloji ve eğitim açısından fevkalade öneme sahiptir.

¹ Sadece Bihâru'l-Envâr'da sıla-i rahim bâbında 110 hadis olması dikkate değerdir.

Bu makalede sıla-i rahim kavramı, İslâmî öğretilerdeki yeri, davranışlarda kendini nasıl gösterdiği, olumlu sonuçlar doğurması için taşıması gereken şartları, sosyal uyum, ruh sağlığı ve mânevî gelişim üzerine eğitimsel ve psikolojik etkileri incelenecek ve sıla-i rahim ile ruhsal sağlığın ilişkisini ölçen araştırmaların bulguları tahlil edilecektir.

Araştırma Yöntemi

Hâlihazırdaki araştırmada iki genel yöntemden faydalanılmıştır. a) İslâmî metinlerin içeriği, tefsir ve içtihat yöntemlerinden faydalanılarak tahlil edilmiştir. b) Muteber bilimsel sitelerdeki psikolojik metinlerde özel aramayla ulaşılan psikoloji araştırmalarından faydalanılmıştır.

Sıla-i Rahim Kavramı

Bazı ahlâkî kaynaklarda sıla-i rahim, akrabalarla dostane ilişkiler kurmak, dünyanın mal, makam ve diğer hayırlarında onlarla ortak olmak veya onları mutlu etmek olarak geçmektedir. Elbette bu tanımda akrabalar anlamı verilen “rahim” sadece kan bağıyla oluşan akrabalıkla sınırlı değildir (Nerakî, 1370). Hace Nasruddin Tûsî de sıla-i rahimi şöyle tanımlıyor: “Sıla-i rahim, akrabalarını ve yakınlarını dünya hayırlarında kendine ortak etmektir.” (Muhibbî, 1383, c. 10, s. 375).

Sıla-i rahim kavramı açıklanırken, önce rahimden kastedilenin açıklanması gerekir, sonra sıla kavramı üzerinde durulmalıdır (Meclisî, h.k. 1413, c. 71, s. 108). Allâme Meclisî rahim kavramı hakkında şöyle yazıyor: İslâm âlimleri, Kur’ân ve hadislerde lüzumu ve irtibatla bulunulması gerektiği üzerinde durulan sıla-i rahim kavramının içinde geçen rahim kavramıyla ilgili farklı görüşler belirtmişlerdir.

1- Bazıları soy akrabalığını esas almışlar, bu akrabalığın ölçüsü olarak da sadece tek rahime bağlılığı kabul etmişlerdir.

2- Diğer bazıları rahimi sadece baba tarafından akrabalık olarak kabul etmişlerdir. Yani baba tarafından akrabalık yukarı ecdada doğru ne kadar yukarı ve evlatlar ve torunlar olarak ne kadar aşağı giderse hepsini ve de kız ve erkek kardeşler ile çocuklarını, amcaları ve halaları içermektedir.

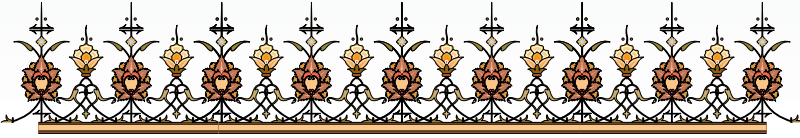
3- Bazıları birbirlerine mahrem olan ve birbirleriyle evlenmeleri haram olan iki kişiyi rahim kabul etmişlerdir. Bununla beraber amca ve teyze çocukları vb. rahim sayılmamaktadır.

4- İbn Cüneyd’e göre rahim, evlat veya anne ve baba cihetinden şahsî yakınlıktır; ister yakın olsunlar ister uzak, ister miras alsınlar ister almasınlar.

5- Bazıları da akraba olarak tanınan bütün herkesi, mahrem olsun, namahrem olsun, yakın akraba olsun, uzak akraba olsun, rahim kabul etmektedir. Bununla beraber

Sılanın hangi davranışlarda karşılık bulduğuna gelince ise, Şehid-i Sâni'ye göre selam vermek en kolay ve en masrafsız davranıştır. Maddî yardım, hediye, himaye, zararların giderilmesi ve akrabalara fayda sağlayıcı işler, sıla-i rahimin karşılığı sayılan diğer davranışlardandır. Fakat akrabalarla duygusal, muhabbetli ve karakterli bir irtibat kurulmasını sağlayan sıla daha üstündür. Nitekim birçok hadiste bu tür davranışların üzerinde durulmuştur.

halkın örfünde akraba olarak bilinen herkes birbirlerinin rahimidir. Bu görüş, merhum Şehid-i Sanî'nin görüşüdür.

Sıla-i rahimdeki sıla ile kastedilenin ne olduğu hakkında Şehid-i Sanî şöyle yazıyor: Bununla kastedilen, örfün nazarında irtibat denilen ve kişinin rahimden ayrılmasını engelleyen şeydir. Bununla beraber örf ve örf kültürüne göre sılanın şekli farklıdır ve rahimlerin menzillerinin birbirlerine yakınlığına-uzaklığına da bağlıdır. (Meclisî, 1413, c. 71, s. 111).

Sılanın hangi davranışlarda karşılık bulduğuna gelince ise, Şehid-i Sâni'ye göre selam vermek en kolay ve en masrafsız davranıştır. Maddî yardım, hediye, himaye, zararların giderilmesi ve akrabalara fayda sağlayıcı işler, sıla-i rahimin karşılığı sayılan diğer davranışlardandır. Fakat akrabalarla duygusal, muhabbetli ve karakterli bir irtibat kurulmasını sağlayan sıla daha üstündür. Nitekim birçok hadiste bu tür davranışların üzerinde durulmuştur (a.g.e.).

İbn Esir, *Nihaye*'de şöyle yazıyor: Sıla'dan kasıt akrabalık bağı olanlara ihsanda ve iyilikte bulunmak, onlara karşı hoşgörülü olmak, onlarla uyum ve işbirliği içinde olmak ve vaziyetlerini göz önünde bulundurmak; uzak akraba olsalar ve kötü insanlar olsalar bile (a.g.e., s. 109).

Psikoloji metinlerinde de sıla-i rahimle ilgili birçok yapıya rastlanmaktadır. Başkalarıyla irtibat², sosyal ilişkiler ve türdeş sevgisi³ bunlara örneklerdir. Psikoloji alanında,

² Relatedness

³ Altruism

samimi ilişkiler kapsamında yapılan bazı araştırmalar, bağlanma başlığı altındadır. Gerçekte sıla-i rahim kavramı, psikolojide başkalarıyla irtibat tanımıyla örtüşmektedir. Diğer bir deyişle sıla-i rahim, diğerleriyle samimi ilişki kurmak, sevmek, korumak ve aynı şekilde sevimlik ve korunmaktır ki rahim sayılan kişilerle irtibatla karşılık bulmaktadır. Söylenilmelidir ki irtibat kurulması İslâm'da gerekli sayılan rahim, daha önce değinilen akrabalarından ibaret değildir. Hadis-i şeriflerde rahim kavramı genişletilmiş, evliyalar, öğretmenler ve müminler de bu kapsama dâhil olmuştur. Gerçekte dinî bakışa göre bir şekilde bir diğerinin üzerinde hakkı olan herkes rahim sayılır ve buna uygun bir irtibat kurmaları gerekir. İmam Rıza (a.s.), âl-i Muhammed'in (s.a.a.) akrabaları, İmamlar (a.s.) ve müminler üzerinde durmuş ve onların **“Adımı kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının...”** (Nisa/1) ayetinin karşılığı olduğunu, onlarla sıla-i rahim yapan kimselerin bunun sonucunda Allah'a yakınlaşacağını buyurmuştur (Meclisî, 1413, c. 71, s. 129, 93. hadis).

İslâmî bakışı diğer bakışlardan, içinde de psikolojinin bakışından, ayıran şey kavramsal genişlik, mânevî ve irfanî boyuttur. Aynı şekilde İslâmî bakışta sıla-i rahim, şer'î bir yükümlülük unvanıyla geçmekte ve kişinin Allah'la irtibatı da dikkate alınarak mukaddesleşmektedir. Şimdi İslâmî ve psikolojik metinlere göre sıla-i rahmin insan yaşamındaki rolünü inceleyeceğiz.

İslâmî Metinlerde Sıla-i Rahim

Âyetlerde ve hadislerde sıla-i rahimin üzerinde çokça durulmuş ve insanî değer taşıyan davranışların öğrenilmesi, insanî duyguların eğitilmesi, toplumsal birlik ve dayanışmanın geliştirilmesi, hayata dair umut düzeyinin yükseltilmesi ve akrabaların ruhsal sağlığına yardım etmesi üzerindeki rolü işlenmiştir. Aynı şekilde ömrün uzaması, rızkın çoğalması, belanın def edilmesi ve amellerin temizlenmesi de sıla-i rahimin faydaları arasında sayılmıştır (a.g.e., c. 68, s. 87-152).

Sıla-i rahim bireysel ve toplumsal olarak iki boyuttan incelenebilir: Bireysel açıdan sıla-i rahim, insanın fert unvanıyla duygusal ilişkilerine teveccüh etmesini sağlamaktadır. Kişiler arasında karşılıklı irtibat kurulduğunda temel sebepler gelişmekte ve daha geniş şekilde toplumu etki altında bırakmaktadır. Toplumsal açıdan da bir toplumun uzuvlarının ilişkileri, kan bağına dayalı akrabalık kökleri üzerine kurulduğunda, toplumun ortak hedeflere yönelik dikkati artacaktır. Bu yüzden kopma ve toplumun insanî hedeflerine ve ideallerine doğru birlikte hareket etmeme söz konusu olmayacaktır. Bu iki esas hem ilişkilerin genişlemesine, hem de toplumda bulunduğu karşılığın yayılmasına zemin hazırlar. Bu irtibatın iki tarafında da yalnız kişinin toplumdaki konumu ihya olacaktır.

Allah Teâla sila-i rahim hakkında Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

“Allah’a ibadet edin ve O’na hiç bir şeyi ortak koşmayın. Anne-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolda kalmışa ve sağ ellerinizin malik olduklarına güzellikle davranın.” (Nisa/36)

“Adım kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.” (Nisa/1)

“Ve onlar Allah’ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi ulaştırırlar. Rablerinden içleri saygı ile titrer, kötü hesaptan korkarlar... İşte onlar, bu yurdun (dünyanın güzel) sonucu (ahiret mutluluğu) onlar içindir.” (Ra’d/21-22)

Bazı müfessirler zikredilen ayetlerin açıklamasında şöyle demişlerdir: Nisa suresinin 36. ayetinde Allah’a şirk koşulmaması emredildikten sonra iki emir daha verilmiştir; biri anne ve babaya iyilik, diğeri ise akraba ve yakınlar... Bu iki esas, sila-i rahmin üzerinde durulduğuna dair Kur'ân’a dayalı önemli delillerdendir. Kur'ân-ı Kerim’in bu iki meseleye gösterdiği teveccüh, aslında toplumun bekasını da garantiemesi açısından oldukça düşündürücüdür. Aynı şekilde Nisa suresinin ilk ayeti de akrabalarla ilişkinin kesilmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Yani akrabalarla ilişkinin kesilmesi alçaklıktır. Diğer ayette de akrabalarla ilişkiyi kesmenin İlâhî emirle men edilmesinden sonra Allah’tan korkma meselesi beyan edilmiştir ki bu işaret, bu ikisinin mânevî irtibatını göstermektedir ve de böyle bir irtibat, sila-i rahmin faziletinin beyan edildiğinin şahididir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim’de takvayla beraber Allah’ın vahdaniyetine itikattan sonra sila-i rahim üzerinde durulmuştur. Bu Kur’ânî tekit, temel kişisel vazife unvanıyla sila-i rahimin doğru yapılması gerektiğini ve sila-i rahimde Allah’ı, amellerimizin gözeticisi olarak telakki etmemiz gerektiğini göstermektedir. Bu ayetlerden ulaşılabilecek nokta, bütün ihtilafların ve akrabalarla ilişkinin kesilmesinin kökünün Allah’tan gaflet etmek ve soy, evlilik ve din yoluyla kurulan akrabalık hakkına teveccüh etmemek olduğudur. Bir ilişkinin her iki tarafı Allah’ı dikkate aldığı ve ona bağlandığı sürece irtibat asla kesilmez.

Psikoloji Metinlerinde Sıla-i Rahim

Psikolojik teorilerin çoğunda, diğerleriyle yakın irtibat kurmanın temel bir ihtiyaç olduğu farz edilir. Bunun anlamı, bu ihtiyacın giderilmemesi durumunda insanların sağlığının tehlikeye düşeceğidir. Örneğin sosyal psikoloji, kişilik psikolojisi ve değişim psikolojisi alanlarında samimi ilişkilerin önemi hakkında birçok araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların çoğu, bağlanma unvanı altında yapılmıştır (Ainsworth ve meslektaşları, 1978; Bradshaw ve meslektaşları, 1988).

Bağlanma kuramı çerçevesinde genellikle çocuklar ile gözeticileri (genellikle anne-baba) arasındaki irtibatın, başkalarıyla ilerde kuracakları irtibatın ilk şekli olduğu varsayılır. Gözeticilerle kurulan güvene dayalı bağlanma, ileriki yaşamlarında ilişkilerinin sağlıklı kalması ve umumi sağlık için hayatidir. Sarason ve meslektaşları (1991) çocukluktaki bağlanma kavramıyla yetişkinlikte idrak edilen sosyal desteğin iki eşit kavram olduğunu varsaymışlardır. Bu görüşe göre ilk gözetmenleriyle güvene dayalı irtibat kurmuş olan kişilerin şekillenen çalışma modellerinin⁴ diğerlerinden farkı ulaşılabilir ve destekleyici olmalarındadır. Bu çalışma modelleri, dinamik bilişsel yapılarıdır ki kişinin diğer kişilerle irtibatında önemli ve yaşadığı karmaşayı azaltmada etkili ve faydalı olan anılarını, algılarını ve beklentilerini kapsamaktadır.

Bowlby'ye göre her ne kadar insanın kendisiyle ve diğerleriyle ilgili çalışma modelleri bebekliğin ilk dönemlerinde ortaya çıksa da devam ederek yetişkinlikteki ilişkilerin algısını ve tepkisel değişimini etkisi altında bırakmaktadır ve her ne kadar belli insanlarla etkileşimden sonraki tecrübeler, destek algısını etkilese de yaşamın ilk döneminde başkalarından alınan geri beslemeler, genel arzuları ve eğilimleri, korumaya ulaşılabilir veya ulaşamaz durumda oluşuna dair değerlendirmeyi de etkilemektedir. (Pişahenk, 1379, Sarason ve meslektaşları, 1991).

Değişim teorisyenlerinden olan Piaget de sosyal gelişimin, kaçınılmaz biçimde insanın bütün değişimiyle irtibatlı olduğuna inanmaktadır. Kişiler, tecrübeler ve sosyal etkileşimler sonucu dünya hakkında bir şeyler öğreniyorlar ve de önceki etkileşimlerinde öğrendikleri sosyal becerileri uygulayarak ve test ederek tecrübe kazanıyorlar. Öyle görünüyor ki Bandura'nın tanıttığı görsel öğrenme yoluyla da sosyal davranışların öğrenilmesi gerçekleşiyor. Annesinin yakınlarıyla iletişimini gören bir çocuk, oyunlarında gördüklerini tekrarlar ve gelecekte bunları kullanmak üzere davranış hazinesine depolar. Bununla beraber bir kız çocuğu sağlıklı ilişkileri izleyerek büyürse yetişkinlik döneminde diğer kişilere davranışları da bundan etkilenecektir. Bandura, ahlâkî ölçülerin⁵ de rol modellerle etkileşim yoluyla geliştiğini söyleyecek kadar ileri gitmektedir (Seyf, 1382, Hergenahahn'dan naklederek, 1934).

Adler de “sosyal ilgi”⁶ kavramını tanıtmıştır. Adler, sosyal ilgiyi şöyle tanımlamıştır: “Kişiye, bireysel ve toplumsal hedeflerine ulaşmak için diğerleriyle işbirliği yaptıran fitrî yetenek.” İşbirliği yapmak için iyi sosyal ilişkilerin kurulması şarttır. Bu yüzden sosyal ilgi, sıla-i rahim kavramına çok yakındır. Adler'e göre sosyal güçler, biyolojik güçlerden çok daha fazla üzerimizde tesir bıraksa da sosyal ilgi yeteneği fitrîdir. Bununla beraber sosyal ilgi için gerçekleşen fitrî yeteneğimizin derecesi, bizim ilk tecrübelerimize bağlıdır (Schultz ve Schultz, 1998, çev: Yahya Seyyid Muhammedî, s.

⁴ Working model

⁵ Moral codes

⁶ Social interest

189). Belki de bağlanma davranışının çocuğu şekillendirmesi sebebiyle Bowlby, anne ve çocuk arasındaki zarif etkileşime değiniyor. Bowlby'ye göre bağlanma davranışı hem fitrî bir ihtiyaçtan, hem de edinimlerden ortaya çıkmaktadır ki iki önemli eylemi içermektedir. Biri çocuğa güven kazandıran ve hayatını devam ettirmek için lâzım olan faaliyetleri öğrenme fırsatı veren destek eylemi, diğeri sosyalleşme eylemidir. Yaşam döngüsü içerisinde çocuğun bağlanması anneden yakın-lara, sonra yabancılara, en son da öncekinden daha büyük topluluklara doğru genişler ve çocuğun kişiliğine şekil vermede önemli bir etken hâline gelir (Mansur, 1381).

Bununla beraber yetişkinlerin sosyal ilişkileri ve iletişim türleri, çocukluk dönemlerinde güvenli bir bağlanma yaşayıp yaşamadıklarına bağlıdır. Eğer bir şahıs çocukluğunda güvensiz bir üslupla eğitilmiş olursa yetişkinlik döneminde de diğerleriyle olan irtibatında –ki sıla-i rahim de bu irtibatın bir parçasıdır– sorunla karşılaşacaktır. Aynı şekilde çocuğun annesi, babası ve diğer akrabaları irtibat kurmak için gerekli sosyal becerileri öğretmezlerse, çocuk yetişkin olduğunda bu önemli araç, yani sosyal beceriler olmadan, irtibat kurma yetisine sahip olamayacaktır.

İnsanî ve sosyal ilişkilerden bahseden diğer teoriler arasında Karen Horney'in teorisinden bahsedilebilir. Horney'e göre biz insanların diğerleriyle kurduğu irtibatın türü, "temel endişe"⁷ karşısında kendimizi nasıl savunduğumuza bağlıdır. Horney, temel endişeyi "düşmanca bir ortamda izole edilmiş ve yardımsız kalmış olma duygusu" şeklinde tanımlar (Schultz ve Schultz, Horney'den alıntı,

⁷ Basic anxiety

Horney, kendini koruma mekanizmalarının sonucu olan **üç nevrotik eğilimi** şöyle tanıtır:

- 1- İnsanlara yönelen hareket (İtaatkâr kişilik),
- 2- İnsanlara karşı hareket (Agresif kişilik),
- 3- İnsanlardan uzaklaşan hareket (Ayrı kişilik).

1937). Horney'e göre çocuklukta temel endişeye karşı kendimizi koruyabilmek için dört yol deniyoruz: Başkalarının aşkını ve sevgisini kazanma, boyun eğme, güce kavuşma veya geri çekilme. Horney'in tanıttığı bu dört kendini koruma mekanizmasının bir hedefi vardır, o da temel endişeye karşı savunmadır. Örneğin boyun eğmeyle, şahıs başkalarından edindiği bilgiyle artık kendisine bir zarar verilmeyeceğinden emin oluyor. Aynı şekilde kişi güç elde ettiğinde diğerleri ona bir zarar veremeyeceklerdir. Bununla beraber Horney'e göre insanların birbirleriyle kurdukları irtibatların hepsinin nevrotik kökü temel endişeye dayanır. Horney, kendini koruma mekanizmalarının sonucu olan üç nevrotik eğilimi şöyle tanıtır:

1- İnsanlara yönelen hareket (İtaatkâr kişilik); 2- İnsanlara karşı hareket (Agresif kişilik); 3- İnsanlardan uzaklaşan hareket (Ayrı kişilik). Söylenildiği üzere bu üç eğilim de nevrotiktir ve bu kişilikler sağlıklı ilişkiler kuramazlar. Eğilimlerin kökünü kişiliğin şekillenmesinden öncesinde, yani temel endişede aramak gerekir. Eğer çocukta dünyanın ve etrafındakilerin düşman olmadıkları duygusu oluşursa, Bowlby'nin dediği gibi onda bir tür güven bağı oluşur. Yetişkin olduğunda da diğerleriyle sağlıklı ilişkiler kurar. Burada çocuğu gözetlenlerin rolü de öne çıkmaktadır. Şu anlamda ki, çocuğun gözetmenleri ve aynı şekilde diğerleri, çocuğu kayıtsız şartsız kabul etmeli, Rogers'ın dediği gibi çocuğa koşulsuz olumlu ilgi⁸ gösterilmeli ve yaptıklarına, özelliklerine bakmadan sadece var olması sebebiyle sevgi duydukları hissettirilmelidir. Rogers'a göre sadece bu şartlar altında gelecekte sağlıklı ilişkiler kurması beklenebilir.

Her ne kadar çocukluk dönemi, kişiliğin ve yetişkinlikteki sosyal ilişkilerin şekillenmesi üzerinde çok önem taşısa da kültürel meselelere ve değişimlere ilgi gösterildiği durumlarda bile insan ilişkileri doğru bir şekilde analiz edilememektedir. Örneğin teknoloji ve iletişimde ilerleme gibi toplumsal değişimler sonucunda insanların irtibatının türü de değişime uğramıştır. Bugünlerde telefon, mesaj veya elektronik posta yoluyla sıla-i rahimin yapılması mümkündür ama bazılarında göre insanların irtibatı geçmişe göre daha sığdır ve insanlar kendilerini eskiye nazaran daha yalnız hissetmektedirler. Nitekim Erich Fromm (1941), insanların daha fazla özgürlüğe kavuştuktan sonra, daha fazla yalnızlık, anlamsızlık ve yabancılık hissettiklerini söylemektedir. Tam tersi daha az özgür olan insanların aidiyet ve emniyet duyguları daha fazla olmuştur (Schultz ve Schultz, 1998, Farsça'ya çev: Yahya Seyyid Muhammedî, s. 212). Elbette Erich Fromm'un özgürlükten kastı, toplumların sanayileşmesinin sonucu olan özgürlüktür. Sanayileşmeyle insanlar ait oldukları topluluklardan ayrılmışlar ve aileler geniş aileden çekirdek aileye dönüşmüşlerdir. Günümüzün gelişmiş toplumlarında insanların irtibatları her ne kadar yakınları ve akrabaları aşarak toplumdaki daha geniş bir kitle düzeyine çıktıysa da insanların iletişimlerinin türü daha sığ hâle gelmiştir. Örneğin M. Ş. Bey şöyle diyor: "Başka bir şehirde öğrenim gördüğüm için ailemle

⁸ Unconditioned positive regard

sadece acil durumlarda mesaj göndererek iletişim kuruyorum.” (Fromm, Farsça’ya çev: Hoşdil, 1375, s. 73)

Elde edilen bulgular, diğerleriyle samimi ve yakın irtibat kurmanın evrensel olduğunu göstermektedir. Öyle ki bu engellenirse biyolojik hastalıklara yol açmaktadır. Bu görüş, kendini belirleme kuramındaki (SDT)⁹ başkalarıyla iletişim kurma ihtiyacı (ilişkisel) ile uyumludur. Kendini belirleme kuramı (Deci ve Ryan, 2000), diğerleriyle iletişimi içsel bir ihtiyaç olarak görmektedir. Diğerleriyle iletişim, bağlanma alanında merkezî bir ihtiyaçtır (Baumeister ve Leary, 1995). Kendini belirleme kuramı, organik-diyalektik bir teori olduğundan başkalarıyla iletişim ihtiyacı gibi temel ihtiyaçları, sürekli psikolojik gelişim, bütünlük¹¹ ve psikolojik sağlık için psikolojik yakıt ve enerji unvanıyla zaruri görmektedir. Kendini belirleme kuramına göre ihtiyaçlar, hem örgütsel açıdan hem de görevsel açıdan önemlidir. Yani bütünlüğe doğru örgütsel eğilim, örgüte gerekli yakıt ve enerji sağlanması şartına bağlı olarak gerçekleşir. Bunun dışında ve tehdit veya mahrumiyet durumlarında bu eğilim kaybedilir ve yerini olumsuz ruhsal sonuçlar alır. Diğer bir deyişle insanın ihtiyaçları, psikolojik sağlık için özel şartları ve tatmin edilmeleri de himaye edici şartları gerektirmektedir (Kasımîpur, Deci ve Ryan’dan alıntı, 2000).

Bununla birlikte sıla-i rahim, psikolojik ihtiyaçların ruhsal huzur sağlanması, bedensel acıların azaltılması ve Allah ile bağ kurulması yoluyla giderilmesinin tezahürü unvanıyla kişilerin yaşamında tesir bırakmaktadır. Bu durum psikolojik açıdan şöyle açıklanabilir: İnsanlar diğerleriyle samimi ilişkiler kurdukları zaman koşulsuz olumlu ilgi görüyorlar ve onların kendilerine değer verdiğini hissediyorlar. Bu, Rogers’ın teorisine uygundur. Benlik ve tecrübe arasında bütünleşme¹² ve uyum¹³ ortaya çıkıyor. Bu da kişilerin refahı üzerinde etkilidir.

Diğer taraftan sıla-i rahim, temel endişeye (Horney, 1937) yol açan, düşmanca dünyada yaşanan tükenmişlik duygusunu sona erdirebilir. Aşk, samimiyet ve samimiyete ulaşma diğerleri tarafından temin edildiğinde, artık onlar düşman ve zarar verici olmayacaklardır. Üstelik biz diğerleriyle irtibat yoluyla yaşam tarzımızın bir bölümü olan Adler’in sosyal ilgi kavramı boyutunu oluştururuz. Bu da hayattaki zorlukları nasıl karşıladığımızı etkiler (Schultz ve Schultz, 1998).

Bu açıklamalarla şu neticeye varıyoruz: Çocukluk dönemi psikolojik değişimlerin ve çocukta bağlanmanın olduğu ve aynı şekilde kişiliğin şekillendiği ve yetişkinlik dönemindeki ilişkileri belirlediği dönem olması açısından çok önemlidir. İlâveten

⁹ Self Determination Theory

¹⁰ Relatedness

¹¹ Integrity

¹² Integrity

¹³ Congruity

sıla-i rahimi etkileyen etkenler arasında günümüz toplumlarında görülen kültürel ve sosyal değişimleri sayabiliriz. Bununla beraber insan ilişkilerini olabildiğince derinleştirebilmek için hem çocukluk dönemi dikkate alınmalıdır, hem de toplumun değişimlerinden haberdar olunmalıdır.

İslâmî Açıdan Sıla-i Rahimin Niteliği

İslâmî açıdan sıla-i rahim, beğenilen ruhsal, duygusal ve ahlâkî özelliklere ve özel niteliklere uygun irtibatlar ve davranışlar suretinde olmalıdır. Böylece ardından sağlıklı kişisel, toplumsal ve mânevî ilişkileri ve ruhsal sağlığı getirebilir.

Sıla-i rahim selam verme ve hâl hatır sorma bâbında sözlü iletişimle başlar (Meclisî, 1413, c. 71, s. 126, 98. hadis ve s. 131, 98. hadis). Güler yüzlü bir karşılama, bu görüşmeden duyulan memnuniyeti gösterir. Nitekim Resulullah (s.a.a.) bunu özellikle tavsiye etmiştir (a.g.e., s. 171, 38. hadis, Hüsnü'l-Muaşere bâbında). İyi huyluluk, iyi karşılama, gülümseme, yumuşak ve mütevazı tavır, temiz ve iyi içerikli sohbet, muhabbet gösterme, himaye etme, kabalıktan, kibirden ve ilgisizlikten kaçınma gibi özellikler, Emiru'l-Muminin Hz. Ali'nin (a.s.) amelî siyerinden öğrendiğimiz güzel davranışlardandır (a.g.e., s. 158, 8. hadis, s. 159, 13. hadis ve s. 171, 39. hadis). Akrabaların evine gitmek, bir şeyler yiyip içmek, hiç olmazsa su içmek, beğenilen sıla-i rahime zemin hazırlar. Bunun en yüksek derecesi kişinin, akrabalarına hiçbir şekilde eziyet etmeyeceği şekilde kendini kontrol etmesidir (a.g.e., s. 117, 78. hadis).

İnsanların dindarlık ölçüsü olarak da görülen bütün akrabalarla iyi ilişkilerde bulunmak önemli bir konudur ve Masumlar (a.s.) kendilerini izleyenlerden bunu yapmalarını beklemektir (a.g.e., s. 158, 8. hadis ve s. 160, 16. hadis). Akrabalarla ilişkinin düzeyi o kadar yüksek olmalıdır ki kişinin ölmesi durumunda akrabalar gerçekten üzülmesi ve ağlamalıdır. Hayatta olduğu müddetçe de onunla sürekli görüşmeye istekli olmalıdırlar (a.g.e., s. 167, 35. hadis). Arkadaşlarla ilişki düzeyini yükseltmenin göstergelerinden biri, kişinin kendisine yapılmasını istemediği şeyleri başkalarına yapmamaya dikkat etmesidir (a.g.e., s. 157, 3. hadis).

Akrabalık ilişkilerinde kimsenin hakkının çiğnenmemesine dikkat edilmelidir (a.g.e., s. 165, 29. hadis) ve insanlara kişilikleri ve takvaları ölçüsünde saygı gösterilmelidir (a.g.e., s. 164, 28. hadis).

Akrabalık ilişkilerinde esas mihver karşılıklı muhabbet ve dostluktur; bunlar olmadan sıla-i rahmin bir anlamı yoktur. İmam Ali (a.s.) şöyle buyuruyor: “Akrabalık ilişkilerinde faydalı olan şey, dostluk ve muhabbetli davranışlardır.” (a.g.e., s. 165, 29. hadis). Akrabalar sadece akrabalık dolayısıyla sevmekten çok, dostluğa ve muhabbetli davranışlara ihtiyaç duyarlar (a.g.e., s. 164, 28. hadis).

Akrabalık ilişkilerinde esas mihver karşılıklı muhabbet ve dostluktur; bunlar olmadan sıla-i rahmin bir anlamı yoktur.

İmam Ali (a.s.) şöyle buyuruyor:
 “Akrabalık ilişkilerinde faydalı olan şey, dostluk ve muhabbetli davranışlardır.”

Sıla-i rahimde en güzel davranışlardan biri, kendisine kötülük yapan akrabalara ihanet ve iyilikte bulunmaktır (a.g.e., s. 157, 2. hadis). Bu tür bir davranış, iyilik yapan kişinin mânevî ve ahlâkî yüceliğini gösterir.

Elbette en yüce merteye kişinin bütün güzel irtibatlarını, onların Allah’ın mahubunu olmasından dolayı kurmasıdır. Aslında yüksek düzeyde ve gerçek sıla-i rahim, Allah’ın muhabbet ve rızasının mihver alındığı davranışlardır. İmam Sâdık (a.s.) sıla-i rahime duyduğu içten ilginin sebebinin, bu tür bir irtibatın Allah katında sevilmesi olduğunu açıklıyor. Bu sılanın mütevazi olması ve akrabaların yardımlarla sevindirilmesi gerektiği üzerinde duruyor ve yerinde ve zamanında bu yardımları yapabilmeyi Allah’tan dileyerek bu konuya olan ilgisini gösteriyor (a.g.e., s. 129, 92. hadis).

Sıla-i Rahmin Sonuçları

a) İslâmî Açıdan Sıla-i Rahimin Sonuçları

Hadis metinlerinde sıla-i rahimle ilgili üzerinde çok durulan konular dayanışma, ruh sağlığı üzerinde kişisel ve ailevî güzel ilişkilerin etkisi, ahlâkî kirlilerden ve günahlardan arınma, mânevî ve ekonomik gelişme ve kalkınma ve benzerleridir.

Bir hadiste Resulullah (s.a.a.) şöyle buyurmuştur: “Neticesi diğer her şeyden daha çabuk elde edilen hayır, sıla-i rahimdir.” (Kuleynî, 1413, c. 2, s. 152, 15. hadis).

Bu hadisten de anlaşıldığı üzere sıla-i rahim, olumlu sonuçları diğer bütün hayırlardan daha çabuk insana ulaşan iyi bir ameldir. Yani biz akrabalarımızın yanında olduğumuzda huzur ve rahatlık hissediyoruz ve belki de nihaî hâllerde kolaylıkla insana nasip olmayacak bu sonuç, bu iyi amelin hemen ardından gerçekleşiyor.

Akrabalarla görüşmenin başka faydaları da vardır. Resulullah (s.a.a.) şöyle buyuruyor: “Ecelinin gecikmesini ve rızkının artmasını isteyen kimse sıla-i rahim yapmalıdır.” (Kuleynî, 1413, c. 2, s. 152, 16. hadis)

Resulullah'a (s.a.a.) şöyle sordular: "Halkın en iyisi kimdir?" Şöyle buyurdu: "En takvalı olanlar Allah için daha fazla sıla-i rahim yapanlar ve iyiliği emredip kötülüğü sakındırmak için daha fazla çalışanlardır." (Nerakî, 1370). Bu hadiste takva, sıla-i rahim ve iyiliği emredip kötülükten sakındırma birlikte geçmektedir. Bu hadise göre sıla-i rahim doğru yapıldığı takdirde, kişilere kendi eksikliklerini gösterecek ve karşı tarafın yanlış davranışını bir şekilde uyaracak bir mekanizmadır. Bununla beraber sıla-i rahim yapılırken aynı zamanda bir şekilde tarafların davranışları da ıslah olacaktır. Bu da sıla-i rahimin faydalarından biri sayılmaktadır.

Hz. İmam Bâkır (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Sıla-i rahim huyları güzelleştirir, eli bollaştırır, nefsi temizler, rızkı artırır ve ölümü geciktirir." (Kuleynî, 1413, c. 2, s. 152, 12. hadis). Resulullah (s.a.a.) açıkça sıla-i rahimin ahiret yaşamı, sırat köprüsünden geçme, cennete girme ve sonsuz saadete kavuşma üzerindeki rolünden bahsederek şöyle buyuruyor: "Sıla-i rahim ve emanetdarlık, mücessem iki amel olarak Sırat'ın iki tarafında durur ve sıla-i rahim yapanla emaneti koruyanların cennete girmesini sağlarlar ama emanete ihanet edenle akrabalarla ilişkisini koparanın hiçbir ameli onun Sırat'tan geçmesini ve cennete girmesini sağlayamaz. Bu yüzden cehenneme giderler." (İmam Humeynî, 1368, s. 477).

Akrabalarımızın ve dostlarımızın yanında olduğumuzda duygusal açıdan memnun olur ve huzur duyarız. Bu da mizacımızın düzelmesini sağlar. Sıla-i rahim, mizacımızı artırma yöntemi olarak dikkate alınabilir, ruhsal sağlığa kavuşmayı ve nefsi teziye etmeyi sağlayabilir ve inhiraftan uzak, değer taşıyan ve münasip davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir. Nitekim İmam Bâkır (a.s.) başka bir kelâmında şöyle buyurmuştur: "Sıla-i rahim davranışların ve fiillerin tezkiyesini sağlar." (Kuleynî, 1413, c. 2, s. 157, 33. hadis). Veya insanın değer taşıyan davranışları yeşererek yüce insanî makamlara yükselmesi için gerekli hazırlığa ulaşır.

b) Sıla-i Rahimin Psikolojik Faydaları ve Sonuçları

Araştırmalar, başkalarıyla sağlıklı iletişim kuranların daha az kalp-damar hastalıklarına yakalandıklarını göstermektedir (Kasımîpur, 1385). Sonuç olarak onların ömürlerinin uzaması daha fazla mümkündür. Aynı şekilde insanlar sıla-i rahim yoluyla birbirlerinin durumundan haberdar olarak iyi ekonomik ilişkiler kurmaktadır. Hatta bu yolla rızıkları artmaktadır. Araştırmacılar tarafından yapılan anketlerde bu sonuçların gerçekleştiğine dair verilere ulaşılmıştır. Örneğin ankete katılanlardan biri şöyle söylemiştir: "Sıla-i rahim yaptığımda mutlu oluyorum." Ankete katılanlar sıla-i rahimi muhtelif yollardan yapıyorlardı. İçindeki duyguları anlatmak, tokalaşmak, görüşmek, sarılmak, ihtiyaçlarını öğrenip gidermek, telefonla konuşmak ve mesaj yollamak gibi.

A.F. Bey, kendisiyle yapılan görüşmede şöyle diyor: "Babamı görmeye gittiğimde vazifemi yerine getirdiğimi hissediyorum ve huzur duyuyorum." Bu görüşmenin babası

üzerinde ne gibi bir etki bıraktığı sorulduğunda da şöyle cevap veriyor: “Beklentisi gideriliyor ve mutlu oluyor.” A.F. Beyin babası prostat hastası ve o, babasını görmeye gittiğinde babası şöyle diyor: “Ben acımı unutuyorum ve hiçbir hastalığım yokmuş gibi hissediyorum.” Bununla beraber sıla-i rahim, rahatsızlıkların azalmasında ve ruhsal denge üzerinde oldukça etkili olabilir.

İlâveten biz sıla-i rahim yoluyla diğer insanlarla samimi ilişkiler kurduğumuzda onların sosyal desteğinden¹⁴ de faydalanıyoruz. Duygusal destek ve ilgi, ruhsal baskı dayanılır hâle getiriyor. Genellikle bir insan başkalarının yardımı olmadan ve tek başına boşanma, sevilen bir dostun ölümü veya ağır bir hastalık türünden olayları göğüslemeye kalkıştığında bunlar, kendisine zarar vermektedir (Atkinson, 1994, çev: Berahnî ve meslektaşları, 1378).

Sıla-i rahimin sosyal ve duygusal destek yoluyla sağlanan bedensel ve ruhsal faydalarına ilâveten insan, sıla-i rahimle kemâle ulaşma yolu bulmaktadır. Bu mesele sıla-i rahmin bütün türlerinde araştırılabilir. Örneğin sıla-i rahmin türlerinden biri Resulullah, İmamlar ve onların halefleriyle ilgilidir. İslâm’a göre din yasalarından ve İlahî hükümlerden faydalanmak ancak Masumların (a.s.) sünnetine ve davranışlarına dönüşle mümkündür. Bu yüzden İslâm şeriatında kaynağı Peygamber’e ve İmamlar’a dayanan velayete uyulması gerekli ve vacip sayılmıştır. Muallim hakkında da şöyle söylenebilir ki öğrenci bu irtibatların gölgesinde ilmin yanı sıra iyi niyeti de öğrenir ve nefis tezkiyesiyle meşgul olur; bu da kendisinin gelişimine yardım eder.

Allah ile irtibattan sonraki mertebe olan ebeveyne ihtiram hususunda Hakk’ı tanımanın mahiyetini ihtiramdan ayırmak gerekir. Diğer bir deyişle Allah’ı tanımak ve şükretmek, bir şekilde bizim bir sorunumuzu çözen kimseye destek olup yardım edeceğimizi taahhüt eden bir cevaptır ama başka bir bakış açısına göre ihtiram, karşıdaki insanın değerini ve saygınlığını korumak ve konumunu dikkate almaktır. Kur’ân-ı Kerim mantığında ebeveynin ihtiramının korunması, Allah’ın ihtiramının korunmasının devamında ve Kur’ân’ın korunması mertebesindedir. Eşle ilgili olarak bu durumun eğitimsel hedefleri arasında duyguların doyurulması ve neslin devamının yanında huzura kavuşulması olduğu söylenebilir. Dinî açıdan insanlar ve beşeri toplum, bu huzurun gölgesinde gelişebilir ve tekâmüle, yani kurb-i İlahîye nail olabilirler (A’rafî ve meslektaşları, 1385).

Kur’ân’da değinilen, insanın diğer müminlerle irtibatı konusunda söylenecek olan şudur: Mümin bir ferdin bulunduğu toplumdaki diğer insanlarla irtibatının eğitimsel hedefleri arasında kardeşlik ruhiyesinin oluşturularak geliştirilmesi ve nihaî hedef olan kurb-i İlahîye ulaşma yönünde birbirlerine yardım etmeleri vardır. Bir topluluğun üyesi olmayı istemek ve üyeleriyle irtibatı geliştirmek, o topluluğun kişinin

¹⁴ Social support

isteklerine ve ihtiyaçlarına uygun cevapları verebilmesine bağlıdır. Nitekim bir insanın yaklaşımında ölçü, kurb-i İlâhî makamına ulaşmak için önemli ihtiyaçlarının giderilmesi ve bu içsel ihtiyakının cevaplanması olduğunda, daha iyi ilişkiler hayvanî ve aşağılık ihtiyaçlar karşılandıktan sonra başlayacaktır (a.ge.)

Gördüğümüz üzere sıla-i rahim ve başkalarıyla sağlıklı iletişim kurmak hem bireysel hem de toplumsal açıdan uyumluluğumuzu arttırmakta ve mânevî açıdan insanın gelişimine, ilerlemesine ve Allah'a yaklaşmasına yardımcı olmaktadır. Sonraki bölümde sıla-i rahimin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini ölçen araştırmalardan bahsedeceğiz.

Sıla-i Rahim ile Ruh Sağlığı İlişkisi Hakkında Yapılan Araştırmaların Bulguları

a) Psikoloji Alanında Sıla-i Rahimle İlgili Bulgular

Sıla-i rahim ve başkalarıyla iletişimin etkilerini ölçen birçok araştırma yapılmıştır ancak biz burada onlardan bazılarını zikredeceğiz. Binab ve Pîşaheng'in araştırmasının bulguları (1378) sıla-i rahim ve ergenlerin sosyal uyumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu gösteriyor.

Kişilerle yapılan mülakatlardan elde edilen bulgular, sıla-i rahimin kişilerde hoşnutluk duygusu yarattığını, bunun da sağlıklarıyla irtibatı olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde bu bulgulara göre kişiler sıla-i rahim yoluyla iç huzura ulaşmaktadır. Araştırma sonuçları kişisel etkenlerin, çocukluk dönemindeki değişimlerin ve itikadî etkenlerin de sıla-i rahim oranını etkilediğini göstermektedir. Sıla-i rahime özel bir öncelik verenler, bunu günlük ve iş kaynaklı sıkıntılarına tercih ediyorlar. Çocukluk döneminde güven bağı kuranlar ve aynı şekilde daha mânevîyatlı olan kişiler, daha yüksek oranda sıla-i rahime yönelmektedirler. Mülakatlar, kişinin aile modelinin de, ailevî sorunlarının da sıla-i rahim oranı üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Dubow ve Tisak (1989) öğrencilerin stresli olaylarla davranışsal ve akademik uyumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Öğrencilerde sosyal koruma ve sorunları çözme becerisinin oranının, ruhsal baskıları dengeleme üzerindeki tesirinin anlamlı olduğu görülmüştür.

Başka bir araştırmada (Warney ve meslektaşları, 1989) sosyal korumanın kan şekeri dengelemek için insülin kullanan çocukların ruhsal sağlığı ve sosyal uyumu üzerindeki tesiri incelenmiştir. Araştırmanın sonucu, alınan desteğin bu çocukların uyumu üzerinde oldukça etkili olduğunu göstermiştir.

Tae ve meslektaşları (2000), ebeveynlerinden, kız ve erkek kardeşlerinden, hocalarından ve sınıf arkadaşlarından sosyal destek alan birinci sınıf üniversite öğrencilerinin rahatlıkla öğrenim çevrelerine uyum sağladıklarını göstermişlerdir. Diğerlerinde ise bu tür bir uyum görülmemiştir.

McDowell'in araştırması (1997) kadınların ruhsal sağlığı üzerinde genel olarak sosyal desteğin büyük tesiri olduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre sosyal desteğin ruhsal sağlığa etkisi çalışan kadınlarda çalışmayan kadınlara nispetle daha fazla olmuştur.

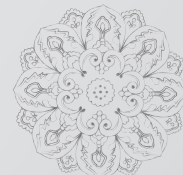
Armstrong'un nakline göre (h.ş. 1372) Lindzey ve Thompson'un araştırmaları (1998), kişilerin sosyal irtibatlarının oranının sağlıkları üzerinde müspet rol oynadığını göstermiştir. Aynı şekilde sosyal destek ile kişilerin ölümü arasındaki ilişki de incelenmiş ve sosyal destek alan kişilerin ölümlerine daha az karşılaştığı ve daha uzun ömürlü oldukları görülmüştür. Yine astımı olanlar arasında yapılan araştırmada, daha iyi sosyal destek alanların daha az ilaç kullandığı görülmüştür. Yapılan araştırmalar, toplumdan ayrı ve stres altında yüksek düzey bir hayat yaşayan kalp hastalarının da daha fazla ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur (Alipûr, 1371). Neticede araştırma sonuçları, daha geniş sosyal bağları olan kişilerin, daha az sosyal destek gören kimselerden daha uzun yaşadığını ve stres kaynaklı hastalıklara daha az yakalandığını gösteriyor (Cobb, 1976, Antonovski, 1979).

Hamileliğinin ilk üç ayında düşük yapan 125 kadın üzerinde yapılan araştırmada stres yaratan bir sağlık probleminin ardından sosyal desteğin ve diğer birkaç değişkenin uyum üzerindeki doğrudan etkisi incelendi. Sonuçlar, sosyal desteğin uyum için öngörülebilir bir etken olarak tanındığını göstermiştir (Vitimor, 1994).

Başka bir takım çalışmalar da akranlar arasındaki ilişki, birbirlerinden destek görmeleri ve sonraki dönemlerdeki uyumları hakkında yapılmıştır. Bu çalışmalardan birinde akranlarıyla

**McDowell'in
araştırması
(1997)
kadınların
ruhsal sağlığı
üzerinde
genel olarak
sosyal
desteğin
büyük tesiri
olduğunu
göstermiştir.
Araştırma
sonuçlarına
göre sosyal
desteğin
ruhsal
sağlığa etkisi
çalışan
kadınlarda
çalışmayan
kadınlara
nispetle
daha fazla
olmuştur.**

zayıf ilişkileri olan ergenlerle, akranlarıyla münasip ilişkileri olan ergenler karşılaştırılmıştır. Birinci guruptakilerin psikotik ve nevrotik bozukluklar, davranış bozuklukları, suç işleme, cinsel davranış bozuklukları ve uyum sorunları yaşama ihtimalleri daha fazlaydı (Hartup, 1983, Massen ve meslektaşları, 1370). Gördüğümüz üzere İslâmî karşılığı sıla-i rahim olan sağlıklı sosyal ilişkilerin, psikolojik sağlık ve hatta beden sağlığı üzerinde büyük bir rolü vardır.

b) Sıla-i Rahimle İlgili İslâmî Konular

Şia âlimleri, ayetlere ve hadislere dayanarak sıla-i rahimi nebevî siyerin amelî ve ahlâkî usullerinden biri olarak tanıtmışlardır. Bu siyerde sıla-i rahimin ahlâkî konumu, Kur'ân'dan alınmıştır ama ahlâkî ve toplumsal bir vazife unvanıyla nebevî siyerde özellikle üzerinde durulmuştur.

Resulullah'ın (s.a.a.) siyerinde sıla-i rahimin neticesi rızkın çoğalması, ödül, günahların bağışlanması ve iyi huydur. Sıla-i rahimin karşısında akrabaları ve yakınları üzme ve onlara eziyet etmek, onlar muhtaç durumda, kendisi ise dünyevî huzur ve hayırlar içindeyken yardımcılarını olmayıp dertlerini paylaşmamak anlamına gelen sıla-i rahimin kesilmesi vardır. Sıla-i rahimin kesilmesinin sebebi de düşmanlık, cimrilik veya hasettir. Sıla-i rahimin kesilmesi öfke veya şehvetin rezilliklerindedir ve insanın dinini ve dünyasını helak eden en büyük etkenlerdendir. Kur'ân'da bununla ilgili şöyle buyruluyor: **“Allah'a verdikleri sözü, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozanlar, Allah'ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi kesip koparanlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar (var ya); işte lânet onlar içindir ve yurdun kötü olanı da onlar içindir.”** (Ra'd suresi, 25. ayet) Resulullah (s.a.a.) da şöyle buyurmuştur: *“Dünyada ve ahirette en güzel insanî huy, sana zulmedenî affetmek, seninle ilişkisini kesen kimseyle sıla-i rahim yapmak ve sana kötülük yapan kimseye ihsanda bulunmaktır.”* (Meclîsî, h.k. 1413, c. 69, s. 397, 84. hadis). İmam Ali (a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Yok etmede aceleci olan günahattan Allah'a sığınırım.”* Bir şahıs şöyle sordu: *“Ey Müminlerin Emiri! Acaba insanı yok etmek için acele eden bir günah mı var?”* Cevabında şöyle buyurdu: *“Evet, o günah sıla-i rahimin kesilmesidir. Bir araya toplanan ve birbirlerine yardım eden aileler vardır. Günah ehli oldukları hâlde Allah onlara rızık gönderir. Birbirinden ayrılan ve kopan aileler de vardır. Takva ehli oldukları hâlde Allah onları mahrum bırakır. Halk sıla-i rahimi kestiğinde mallar ve servetler şerhilerin eline geçer.”* Hz. Ali (a.s.), çalışanlarından birine de şöyle yazmıştır: *“Yakınlara ve akrabalara birbirlerini görmeye gitmelerini ama komşuluk yapmamalarını emret.”* (Muhibbî, 1383, c. 10, s. 377). Akriba hakkı İslâmî açıdan hiçbir şeyle ortadan kalkmamaktadır. Müslüman akrabaların ise iki hakkı vardır: Biri yakınlık ve akrabalık hakkı, diğeri ise İslâm hakkıdır. İmam Sâdık'a (a.s.) şu soruldu: *“Acaba benim dinimden olmayan akrabalarımın sıla-i rahimi yapmam gerekir mi? Sıla-i rahimden dolayı üzerimde*

bir hakları var mı?” İmam (a.s.) şöyle buyurdu: “Evet, akrabalık hakkı hiçbir şekilde kesilmemektedir. Eğer akrabaların senin dinini kabul ederlerse iki hakları olur: Biri akrabalık hakkı, diğeri İslâm hakkı. Her iki hakka karşı da güzel bir irtibat kurarak vazifeni yerine getirmelisin.” (Kuleynî, 1413, c. 2, s. 157, 30. hadis).

Sıla-i rahimi kesmenin en ağır derecesi anne ve babaya eziyet etmek ve onları incitmektir. En yakın akrabalık doğum yoluyla gerçekleşir, bu da anne ve babanın hakkını iki kat artırmaktadır. Ebeveyne eziyet etmek ve onları incitmek, sıla-i rahimi kesmek gibi görülmüştür. Nefret, öfke, cimrilik veya dünya sevgisi sebeplidir. Ayrıca şehvet veya gazap kaynaklı rezil özelliklerden biri sayılır. Bu yüzden sıla-i rahimi kesmeyi yeren her şey, ebeveyne eziyeti yermektedir. Sıla-i rahimi kesmenin en kötü türü olduğu için de bunu kınayan birçok ayet ve hadis vardır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: **“Ve Rabbin, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi ve anaya, babaya iyilik etmenizi hükmetmiştir; onlardan biri yahut her ikisi, senin hayatında ihtiyarlık çağına ererse onlara üf bile deme, azarlama onları ve onlara güzel ve iyi söz söyle.”** (İsra suresi, 23. ayet) Resulullah’tan (s.a.a.) şöyle nakledilir: “Anneye ve babaya iyilik yap ve cennette yer edin. Eğer kötü olursan cehennem ateşinde yanarsın.” “Kim annesine ve babasına öfkeli bir şekilde sabahlarsa cehennem kapısı onun yüzüne açılır.” İmam Sâdık (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her kim anne ve babasına sert ve öfkeli davranırsa, ona zulüm bile etmiş olsalar Allah onun namazını kabul etmez.” (Muhıbbî, 1383, c. 10, s. 377).

Sıla-i Rahimi Geliştirmenin Yolları

Yakınları sevme ve akrabalara iyilik yapma duygusunu geliştirmek için çeşitli yollar vardır. Burada en iyilerine değinmeye çalışacağız:

a) Çocuklukta güven duygusunu geliştirmek ve kişiler arası ilişkileri verimli kılmak. Birçok psikolog, güvenli bağlanmanın önemi ve daha çocukluk döneminde güven ve sosyal ilginin oluşturulması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Bowlby (1969, 1973 ve 1980) çocukta annesine ulaşabileceğine, fizyolojik ve ruhsal ihtiyaçlarının giderileceğine dair güven oluşturmanın önemi üzerinde duran tanınmış psikologlardan biridir. Ona göre bağlanma; sosyal değişim ve ilişkiler sürecinde, özellikle de ebeveyn ve çocuk arasında samimi bağın oluşturulmasında özel bir öneme sahiptir. Çocuk ile anne arasında samimi bir bağ kurulduğunda ve çocuk ile baba arasındaki ilişkiyi de kapsadığında çocuğun içinde işlevsel bir model gelişir. Çocuk ile akranları arasında samimi ilişkilerin oluşmasını sağlar ve yetişkinlik döneminde de yetişkinlerle ve akrabalarıyla samimi ilişkiler kurmasıyla sonuçlanır. Çocukluktan itibaren anne ve babasıyla güven bağı kuran kimseler, büyük ihtimalle akrabalarıyla bağ kurma ve samimi ilişkiler kurma gücüne sahip olacaktır. Bununla beraber evlatlarının iyi bir yaşama sahip olmasını, sosyal hayatta başarılı olmasını ve akrabalarıyla, özellikle de anne-

babalarıyla bağlarını korumasını isteyen ebeveynler, en başından itibaren çocuklarında güvenli bağlanmanın şekillenmesi için çaba göstermelidirler. Ebeveynleriyle aralarındaki güvenli bağlanmanın zarar görmesi durumunda çocuklarına bununla baş etmesine yardımcı olabilmek için uzman bir psikoloğa danışmalıdırlar.

b) Çocuklarla samimi bağın korunması. Samimi bağın kurulmasına ilâveten ebeveynler ve evlatlar arasındaki samimi bağın korunması zaruridir. Bazen hayatın çeşitli sorunları, stresler, kişiler arasındaki çatışmalar ve görüş farklılıkları aile efradı arasında çatışmalar yaratabilmekte, bazı kırgınlıkların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu kırgınlıklar giderilmediği takdirde evlatlar, ebeveynler veya akrabalar arasındaki kişisel bağlara zarar verebilmektedir. Hatta sıla-i rahimde veya akrabalar arasındaki bağlarda zedelenme olabilmektedir. Bir anlaşmazlık durumunda aile içindeki sıcak ilişkiyi sürdürebilmeleri için evlatlara ve ebeveynlere aralarında samimi bağ oluşturacak yöntemler öğretilmelidir. Çocuklara düzen öğretilirken sevgi, hoşgörü ve muhabbet bağları kırılmamalıdır.

c) Evlatlara ve aile fertlerine bağışlayıcılık becerisinin kazandırılması. İnsanlar arasında meydana gelen görüş ve düşünce farklılıkları, kişisel menfaatlerde çatışma ve muhtelif etkenler, kişilerin birbirlerine kırılmalarına yol açmaktadır. Kırgınlıkların uzaması ve artması sonucu kişiler arasında kin ve düşmanlık ortaya çıkmaktadır. Zincirde kopma olmakta ve dedikodu ve hakaret için içine girmektedir. Bu da aile içindeki ruhsal ve sosyal uyumu bozmaktadır. Aile fertlerine ve evlatlara bağışlayıcılık becerisinin kazandırılması ve bu becerinin kuvvetlendirilmesi, insanların bu becerileri vasıtasıyla düşmanlıkları kolayca yok edebilmelerini sağlar. Bağışlayıcılık hem nefret kaynaklı acılara karşı bir siper görevi görür, hem de aile ve akrabalar arasındaki olumlu enerjii, aşkı, ilgiyi ve muhabbeti harekete geçirir.

d) İnsanlar arasında iletişim kurmayla ilgili ders yapılması ve ders kitaplarında bağışlayıcılık becerisinin nasıl kullanılacağının yer alması. Büyük Peygamberlerin, Resulullah'ın (s.a.a.), Masum İmamların (a.s.) ve diğer büyüklerin bağışlamakla ilgili meselelerinin anlatılması ve bağışlamanın faydalarından bahsedilmesi, öğrencilerin bağışlama becerisinin faydalarıyla aşına olmalarını sağlar. Böylece aralarında çatışmalar ve kırılmalar olduğunda birbirlerini bağışlayabilirler. Din, Sosyal Bilgiler ve Edebiyat ders kitaplarına bağışlamakla ilgili bölümlerin yerleştirilmesi, öğrencilerin bağışlamakla ve bağışlama yöntemleriyle tanışmalarını sağlar. İlâveten öyle görünüyor ki ilkokul ve lisede ders programlarına toplumsal teamüller ve bağışlayıcılığın faydalarıyla ilgili derslerin koyulması ve ders kitaplarının hazırlanması gereklidir. İnsanlar bağışlayıcılığın faydalarıyla aşına olduklarında ve yeri geldiğinde bunu uygulayabildiklerinde hem kendileri sosyal çevrelerine daha kolay uyum sağlayabilirler, hem de bağışlama becerilerini kullanarak insanlarla aralarındaki kırgınlıkları kolayca yok edebilirler.

Çocukların önünde ebeveynlere ve akrabalara saygı göstermek. Çocukların önünde anne-babaya ve akrabalara –özellikle de onların yaşlılık dönemlerinde- ikramda bulunmak, çocukların büyükleri örnek almalarını ve kendi ebeveynlerine ve akrabalarına saygı göstermeyi öğrenmelerini sağlar.

e) İlkokul ve lise ders programlarına sıla-i rahimle ilgili ders yerleştirilmesi. Sıla-i rahimin birçok faydası vardır ve hadislerde bunlara değinilmiştir. Bu hadislerin ders kitaplarında şerh ve tefsir edilmesi, insanların sıla-i rahimin faydalarını öğrenmelerini, sıla-i rahime engel olan hususları tanımalarını ve bunları ortadan kaldırmaya çalışmalarını sağlar.

f) Çocukların önünde ebeveynlere ve akrabalara saygı göstermek. Çocukların önünde anne-babaya ve akrabalara –özellikle de onların yaşlılık dönemlerinde- ikramda bulunmak, çocukların büyükleri örnek almalarını ve kendi ebeveynlerine ve akrabalarına saygı göstermeyi öğrenmelerini sağlar. Ailenin büyüklerine ikramda bulunmak ahlâkî bir değer olarak tanınmalı ve düzenli şekilde takviye edilmelidir. Maalesef hâlihazırda toplumlarda eski değerler giderek sahip oldukları konumu kaybetmiştir. Canlandırılması gereken eski değerlerden biri de aile büyüklerine saygıdır.

Sıla-i Rahimi Artıran Psikolojik ve Eğitimsel Müdahaleler

Değişim psikologlarının çoğu (Mesela Bowlby, 1963, 1973, 1980) doğumdan sonra anne ve çocuğun karşılaşmasının bağıllık oluşmasında çok önemli olduğuna inanır. Erickson'a (1963) göre anne ve çocuk arasındaki güven ve sevgi temellerini oluşturan, yapıcı ve muhabbet dolu iletişimi kuran bu karşılaşmadır. Anne-çocuk arasındaki ilk irtibatın zarar görmesi durumunda sıla-i rahimin şekillenmesi de doğal seyrini izleyemeyecek ve zarar görecektir. Bununla beraber bir psikoloğun ebeveyn ve çocuk arasında sağlıklı bir güven bağının oluşmasına önem vermesi doğaldır. Çünkü böylece ebeveyn ve çocuk ilişkisinde meydana gelmesi mümkün birçok sorun önenebilir. Yetişkinler arasındaki ilişkilerin ve aralarındaki samimiyetin bile temeli bu ilk bağıllığa dayalıdır. (Schur ve meslektaşları, 1988). Her hâlükârda ebeveyn ve çocuk ilişkisi zarar görmüş olursa ve bağıllık güvenli şekilden çıkıp sakınlı şekle dönüşürse gelecekteki sıla-i rahim davranışı da çok zarar görecektir ve taraflar görüşmekten ve ebeveynlerine ve ailelerine yardımdan kaçınacaktır.

Çocuklara ve gençlere duygusal sarsıntılarını kontrol etmenin öğretilmesi zaruridir.

Günümüzde bu konudan “duygusal zekâ” başlığı altında bahsedilmektedir.

Okulların ve eğitimcilerin sağlık kitaplarında çocuklara ve ergenlere duygu ve duygusal sağlık eğitimi vermeleri lâzımdır. Kişilerde duygusal zekâ gelişirse, yaşadıkları öfke, nefret ve kötü ahlâk gibi sarsıntıları kontrol etmeyi başarabileceklerdir.

Bu da sıla-i rahim sürecinin daha iyi olmasını sağlayacaktır.

Zarar görmüş sıla-i rahimin onarılması için psikologlar tedavi paketleri hazırlamaya çalışmışlardır. Bizim aşağıda zikredeceğimiz ise bu tedavi paketlerinden alınmış ve özet hâlinde sunulmuş örneklerdir.

a) Vücudun af ve bağışlama özelliğinden faydalanılarak nefretlerden ve rahatsızlıklardan arındırılması. Psikologlar, karmaşık kırgınlık durumlarında affetmeyi öğreterek ve bağışlamaya dayalı bir tedavi uygulayarak zarar görmüş kişiyi acılarından kurtarabilirler. Böylece kişi, kendi ebeveynine yönelmeye, iyilik yapmaya ve yardım etmeye hazır olur (Enright ve diğerleri, 1989).

b) Sıla-i rahime dayalı davranışların kuvvetlendirilmesi. Aile fertlerinin, ebeveynin ve çocukların eğitilmesi, sıla-i rahime dayalı davranışların teşvik edilmesi, özendirilmesi ve desteklenmesi ve de sıla-i rahimin sürekliliği etkilidir. Sıla-i rahime dayalı münasip davranışların desteklenmemesi durumunda bu davranışların çoğu devam etmeyecek ve muhtemelen yok olacaktır. Üstelik günümüz mekanik dünyasında insanların zamanını dolduran ve sıla-i rahim için fırsat bırakmayan rakip birçok faaliyet de mevcuttur.

c) Akralara karşı muhabbet duygusunun geliştirilmesi. Çocukluk döneminde türdeşini sevme duygusunun eğitilmesinin ve kişilerin ebeveynleriyle, yakın aile efradıyla ve diğer akrabalarla irtibatında duyguların öne çıkarılmasının yetişkinlikteki sıla-i rahim üzerinde tesiri vardır. Bu amaçla ahlâk derslerinde, dinî öğretilerde ve sosyal bilimlerde türdeşlikle, sıla-i rahimle, yakınlarla iyilikle ve anne-babanın değerini bilmeye ilgilî mânevî konuların

işlenmesi önerilir ki böylece çocukların ve ergenlerin duyguları gelişsin ve yetişkinlikte sıla-i rahim için daha fazla hazırlığa sahip olsunlar.

d) İlkokul, ortaokul ve lisedeki ana derslerde kişiler arasındaki sorunların uygun bir şekilde anlatılması ve onlara psikoloji ilminin yardımıyla bu sorunlarla mücadele yollarının öğretilmesi önerilir. Böylece çocuklar, ergenler ve gençler arasında sorun ortaya çıkması durumunda kine ve nihayetinde sıla-i rahimin kesilmesine sebep olabilecek çatışmaları, içlerine atmadan çözüme yoluna gidebileceklerdir.

Psikologlara göre (mesela Freud, 1961) zorbalıkların, saldırganlıkların ve aykırılıkların yer değiştirmesi bir esas kabul edilmiştir. Meselâ; eğer bir kişi eşinden şiddet görsün ve bazı sebeplerden dolayı bunu telafi edemese veya bağışlayamasa, giderilmeyen ukdelerin ve iyileşmeyen yaraların onu babaya, anneye veya çocuklara kötü davranmaya itmesi mümkündür. Bununla beraber çatışmaları içe atmadan halletme yöntemlerinin öğretilmesi lâzımdır ki kişiler, karşılıklı ilişkilerinde derin yaralarını görmeden başkalarıyla aralarında olan kendi sorunlarını çözebilirler.

e) Şimdilerde ilmî ortamlarda ve üniversitelerde sosyal zekâ ile ilgili birçok münazaralar yapılmaktadır ama sosyal zekânın eğitilmesi ve toplum içinde ve kişiler arasında kullanılması çocuklara ve ergenlere öğretilmemektedir. Gençlerimiz sosyal sorunlarla karşılaştıklarında çaresizlik hissine kapılmakta, saldırganlık ve çatışmayla karşılaşınca infial gibi uygunsuz yollarla dışavurumda bulunmaktadır. Psikoloji biliminin kesin ve ispatlanmış usulleri dikkate alınarak sosyal zekânın pratikte nasıl kullanılacağıyla ilgili bilgiler, ortaöğretim sosyal bilgiler kitaplarında işlenmelidir. Çocuklar ve ergenler, insan ilişkilerindeki çatışmaları makul yolla ve saldırganlık veya kaçınma (başkalarıyla iletişimden uzak durma) gibi yöntemlere başvurmadan halledebileceklerini öğrenmelidirler. Kişiler sosyal zekâyı kullanmayı başardığında sıla-i rahim süreci dengeli biçimde gelişecektir. Kişiler ebeveynleriyle ve akrabalarıyla görüşmekten zevk alacaklar ve insan ilişkilerindeki çatışmaları akıllıca halledeceklerdir.

f) Çocuklara ve gençlere duygusal sarsıntılarını kontrol etmenin öğretilmesi zaruridir. Günümüzde bu konudan “duygusal zekâ” başlığı altında bahsedilmektedir. Okulların ve eğitimcilerin sağlık kitaplarında çocuklara ve ergenlere duygu ve duygusal sağlık eğitimi vermeleri lâzımdır. Kişilerde duygusal zekâ gelişirse, yaşadıkları öfke, nefret ve kötü ahlâk gibi sarsıntuları kontrol etmeyi başarabileceklerdir. Bu da sıla-i rahim sürecinin daha iyi olmasını sağlayacaktır.

Sonuç

Bu makalede sıla-i rahim tanımı yapıldı ve muhtelif boyutları incelendi. İlaveten rahim kavramının gelişimi hadis bakışıyla incelendi. Şöyle ki sıla-i rahim sadece kan ve evlilik bağıyla kurulan akrabılıklara mahsus değildir; evliyalara, müminlere ve

mümin kişi üzerinde herhangi bir yolla hakkı olan her kişi veya gurup sıla-i rahimin mısradaki (onayı)'dır. Hepsinin de muhtelif boyutlarda ruhsal sağlık, mânevî gelişim, sosyal uyum ve benzerleri üzerinde rolü vardır. Aynı şekilde sıla-i rahimin ahlâkî öğrenmeler, sosyal uyum ve kişilerin ruhsal sağlığının iyileştirilmesi üzerindeki rolü, İslâm ve yeni psikoloji biliminin bakış açılarından incelendi. İlâveten insan ilişkilerinde sıla-i rahimin niteliği üzerinde çalışıldı. İnsan ilişkilerinde ziyaretleri zenginleştirme yöntemleri incelendi. Bu makalede sıla-i rahim hakkındaki psikoloji dalındaki muhtelif teorilerden birkaçının yanında tematik ilişkiler başlığı altında bağıllık alanı ve bunun sosyal ilişkiler, özellikle de sosyal uyum üzerindeki rolü, İslâmî açıdan sıla-i rahimin sonuçları –ve insan ilişkilerinde sıla-i rahim ve sorun çözümü ilişkisi, aile fertleri arasında müşavere, sosyal uyum, ruh sağlığı ve mâneviyatın artması gibi- faydaları hakkındaki teoriler incelendi.

Bu araştırmanın bulgularından biri psikolojik görüşlerde sıla-i rahimin sadece sosyal davranışlardan biri olarak işlenmiş olmasıdır. Ancak İslâm'da sıla-i rahim, İlâhî ve mânevî boyutu olan sosyal bir davranış olarak görülmektedir. Kişiler, Allahu Teâla onların üzerine bir hak koyduğu için akrabalarıyla irtibat kurmaktadır. Öyle ki bir kişi sıla-i rahimi kestiğinde akrabalarının haklarını yerine getirmemiş olur. Gerçekte sıla-i rahim, yapılmasını gerektiren sebebin çok kuvvetli olduğu dinî bir vazifedir. Sıla-i rahim, Allah'a yaklaşma hedefine doğru eğitimsel hidayette anahtar davranışlardan biridir. İbadet adı altında, en üstün ibadetlerden biridir. Bu durum İmam Humeynî'nin (r.a) "Sıla-i rahim en üstün ibadetlerdendir (İmam Humeynî, 1368, s. 493)" buyruğuyla da örtüşmektedir. Sıla-i rahim, insanın cennete girmesinde ve cehennemden kurtulmasında temel role sahiptir. Bu da sıla-i rahim terk edildiğinde hiçbir amelin insanı cennete götürmede bu amelin yerini alamayacağı anlamındadır. Bu da Resulullah'ın (s.a.a.) "*O hâlde sıla-i rahim yapar ve emaneti korursa, cennete gider.*" hadisinden İmam Humeynî'nin yaptığı iktibasa uygundur. İmam, hadisi tercüme ettikten sonra, sıla-i rahim terk edildiğinde hiçbir amelin fayda etmeyeceği konusuna değiniyor (a.g.e., s. 478). Yani yapılan hiçbir ibadet, sıla-i rahim kadar Sırat'ı geçme ve insanı cennete götürme üzerinde büyük role sahip değildir.

Bu konunun sonuçlarından biri de kan, evlilik ve iman bağıyla kurulan ailelerin tümündeki fertlerde sıla-i rahim ruhiyesini eğitmek için uygun yollardan faydalanılabileceğidir. Sıla-i rahimin öğretilmesi, sıla-i rahimi kesme etkenleri, duygusal sarsıntıları akıllıca kontrol, ilk ve orta öğretimdeki derslerde sıla-i rahime dayalı davranışların toplumsal ve ahlâkî eğitim adı altında desteklenmesi gibi yöntemler dikkate alınabilir.

Kaynaklar

Kur'ân-ı Kerim

Nehcu'l-Belağa, Muhammedî, Farsça'ya çev: Seyyid Kâzım ve Deşû (1381), *Mecmua-yı Aşina-yî bâ Nehcu'l-Belağa (1)*, Kum: İmam Ali (a.s.) Yayınları.

Alipur, Ahmed (1371), *Berresi-yi Rabıta-yı Vıjeğıha-yı Şahsiyetî: Himayet-i İçtimai ba Âsibpezirî-yi Revantenî der beraber-i Stres der Danışcûyan-ı Danışgâhha-yı Şehr-i Tahran*, Yüksek Lisans Tezi, Basılmamış, Terbiyet-i Müderris Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi.

Atkinson, Rita L. ve diğerleri (1370), **Zemine-yi Revanşinasî** (Farsça'ya çev: Berahinî ve diğerleri), Tahran: Rüşd (Anadilinde yayınlanma tarihi, 1983).

A'rafi ve meslektaşları (1385), **Ehdaf-ı Terbiyet ez Dîdgâh-ı İslâm**, Tahran: Üniversite Yayın Merkezi.

Pîşaheng, Müjgân (1379), *Rabıta-yı Sila-i Rahim ba Sazgâri-yi İçtimai-yi Nevcevânân*, Yüksek Lisans Tezi, basılmamış, Özel Vahid-i Tahran-ı Merkezî Üniversitesi.

Fromm, Erich (1375), **Gorîz ez Âzadî**, Farsça'ya çev: Gîû Hoşdil, Tahran: Emir Kebir, Anadilinde yayınlanma tarihi 1341).

Kasımîpûr, Yedale (1385), *Rabıta-yı Hûşyârî ve Niyazha-yi Bonyadî-yi Revanşinahû der Bîmaran-ı Kalbî-Uruğî (CHD)*, Yüksek Lisans Tezi, Basılmamış, Tahran Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Kuleynî, Muhammed bin Yakup (1413), **Usulu'l-Kâfi**, Tahran: El-Mektebetu'l-İslâmiyye.

Mansur, Dâdistân (1381), **Revanşinasi-yi Genetik**, Tahran: Rüşd Yayınları.

Massen, Paul Henri (1378), **Rüşd-i Şahsiyet-i Kudek**, çev: Mehşîd Yasayî, Meşhed: Astan-ı Kuds-i Rezevî.

Meclisî, Muhammed Bâkır (h.k. 1413), **Bihâru'l-Envâr**, Beyrut: Dâru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabî.

Muhıbbî, Said (1383), **Dairetu'l-Mearif-i Teşeyyu**, Tahran: Şehid Yayınları.

Nerakî, Molla Muhammed Mehdi (1370), **Camiu's-Saadet**, Farsça'ya çev: Celaleddin Müctebevî, Tahran: Hikmet Yayınları.

Schultz ve Schultz (1381), **Nazariyeha-yi Şahsiyet**, Yahya Seyyid Muhammedî tercümesi, Tahran: Virayeş, Anadilinde yayın tarihi 1998.

Yabancı kaynaklar

Antovsky A. (1979), **Health, Stress and Coping**, San Francisco: Jossy-Bass.

Baumeister, R.F. ve Leary, M.R. (1995), *The Need to Belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation*, Psychological Bulletin, 117, 497-529.

Bowlby, I. (1969), **Attachment and Loss**, 1. cilt, Attachment, New York: Basic Books.

Bowlby, I. (1973), **Attachment and Loss**, 2.cilt, Separation, New York: Basic Books.

- Bowlby, I. (1980), **Attachment and Loss**, 3. cilt, Loss, New York: Basic Books
- Cobb, S. (1976), *Social Support as a Moderator of Life Stress*, *Psychosomatic Medicine*, 38, 300-314.
- Deci, E.L. ve Ryan, R.M. (2000), *The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human needs and the self-determination of behavior*, *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- Enright, R.D. Santos, M.I. ve Al-Mabuk, R. (1989), *The Adolescent as Forgiver*, *Journal of Adolescent*, 12, 09-110.
- Erickson, E.H. (1963), **Childhood and Society** (2. Baskı), New York: Norton.
- Freud, S. (1961), **Civilization and its Discontents** (çev: J. Strachey), New York: Norton (Anadilinde yayınlanma tarihi 1927).
- Hartup, W.W. (1983), *Personality development in social context*, *Annual Review of Psychology*, 46, 655-686.
- McDowell, L.N. (1997), *The relation between maternal self-acceptance and child acceptance*, *Journal of Counseling Psychology*, 11, 524-530.
- Shaver, P.R., Hazen, C. Ve Bradshaw, D. (1988), *Love as Attachment: The integration of three behavioral systems*. R.J. Sternberg ve M. Barnes, **The Anatomy of Love** (s. 68-99) içinde, New Haven, CT: Yale Üniversitesi.
- Vitmor, J.B. (1994), *A study of perceived need satisfactions*, *Journal of Applied Psychology*, 47, 141-148.
- Warney, C.R. ve Moore, S.M. (1989), *From trust to intimacy*, *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 115-123.